

№ 9 (266)
Сакавік 2009 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

У нумары:

- **1000-годдзе Літвы: выстава-конкурс запрашае –** стар. 3
- **Памятка: гарадзішча Блужскі Бор –** стар. 5
- **Лёсы людзей: мудрагель, шляхцянка і «сястронка» –** стар. 6

На тым тыдні...

● **19 лютага** ў Паляўнічым дамку гомельскага палацава-паркавага ансамбля адкрылася **фотавыстава Ежы Пёнтэка «Туга і замілаванне правінцы»**, якую арганізавалі Польскі Інстытут у Мінску, Беларускае грамадскае аб'яднанне «Фотоискусство» і Гомельскі палацава-паркавы ансамбль. Выстаўленыя 43 чорна-белыя здымкі, на якіх паказаныя прыгажосць польскай глыбінкі, ваколіцаў польскага гарадка Кельцэ, адлюстравана паўсядзённае жыццё людзей.

● **З 21 лютага** ў Лідскім гісторыка-мастацкім музеі працуе мастацкая **выстава «Нябесныя бегі. Вечны вандроўнік»**, прысвечаная 120-годдзю з дня нараджэння Язэпа Драздовіча. На яе адкрыцці гучала класічная музыка ў выкананні камернага ансамбля лідскай музычнай школы № 1.

Прадстаўлены 54 творы жывапісу, графікі, скульптуры, дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва. Сярод іх – акварэлі М. Купавы, Р. Мязуева, М. Аўчыннікава, жывапісныя палотны Г. Драздова, У. Сулкоўскага, А. Мары і В. Маркаўца, графіка Я. Шатохіна і Р. Сітніцы, фантастычныя матывы Г. Скрыпнічэнкі і Т. Копшы, скульптуры А. Шатэрніка.

● Англа-беларускае таварыства ў Міжнародны дзень роднай мовы **21 лютага** арганізавала **вечарыну беларускай і англійскай моваў ў Лондане** ў Беларуска-рэлігійна-культурным цэнтры. Спачатку беларускія вершы чыталі дзеці, кожны атрымаў салодкі падарунак. Потым у дэкламаванні беларускай паэзіі спабарнічалі дарослыя. Удзельнікі самі выбіралі і агучвалі творы Максіма Багдановіча, Пімена Панчанкі, Аркадзя Куляшова, Рыгора Барадуліна, Максіма Танка, Анатоля Сыса і Леры Сом. Вечарына закончылася праграмай англамоўных вершаў, падрыхтаванай паэткай і перакладчыцай Верай Рыч і аўтарамі альманаха «Manifold». Сярод удзельнікаў былі кіраўнік Англа-беларускага таварыства Джым Дзінглі, былы брытанскі амбасадар у Беларусі Браян Бэнет і кіраўнік Беларускай каталіцкай місіі ў Лондане Аляксандр Хадсан.

● **Выстава мастацтва Ірана** адкрылася **26 лютага** ў Гомелі. У зале цэнтральнай часткі палаца Румянцавых-Паскевічаў выстаўлена больш за 30 відаў класічных персідскіх дываноў і пано, сатканых майстрамі з розных гарадоў. Прадстаўленыя таксама 50 мініяцюраў знакамітага мастака Махмуда Фаршчыяна. У яго творах адлюстраваны нацыянальныя традыцыі і ўсходні светапогляд. Карціны Фаршчыяна шырока вядомыя ў мусульманскім свеце і на Захадзе.

● **24 лютага** ў галерэі Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі адкрылася **выстаўка «Жыццё – Айчыне, гонар – нікому»**. Экспазіцыя прысвечана 180-годдзю з дня нараджэння слаўтага калекцыянера і грамадскага дзеяча Эмерыка фон Гутэн-Чапскага, а таксама ягоным слаўным нашчадкам.

● **28 лютага** ў ДOME-музеі І з'езда РСДРП у межах свята **«Масленіца ў пані Францішкі»** прайшлі выстава «Чароўныя лялькі», паказ фільма «Масленіца на Палессі», гульні. Можна было пачаставацца блінамі і гарбатай.

**Вясна!
Маладосць!
Цеплыня!**

Калаж з фотаздымкаў
Міколы ПІВАВАРА

Бібліятэка – асяродак нацыянальнай культуры

Пішам гісторыю тут і цяпер

Смалявіцкая зямля заўсёды была багатая на слаўную гісторыю, якую мы павінны ведаць, шанаваць, перадаваць наступным пакаленням. А бібліятэка – сродак для захавання лепшых дасягненняў літаратуры, мастацтва і ўвогуле культуры народа. Краязнаўчая дзейнасць бібліятэк Смалявіцкай ЦБС стала неад'емнай часткай работы па адраджэнні і захаванні гістарычнай спадчыны. Для гэтага была распрацавана раённая праграма «Наша Спадчына», у межах якой адбылася краязнаўчая акцыя «Быць летапісам сваёй вёскі». Яе асноўная мэта – вывучэнне гісторыі сваёй вёскі і актывізацыя пошукавай дзейнасці бібліятэк. У мерапрыемстве прынялі ўдзел усе сельскія бібліятэкі. Была праведзена карпатлівая работа па напісанні летапісаў вёсак, стварэнні новых тэматычных папак і альбомаў. Вялікую цікавасць выклікаў летапіс вёскі Алесіна «Гісторыя маёй вёскі», дзе сабраны гістарычныя факты аб рабоце беларускага песняра Якуба Коласа ў Верхненскай школе. Не менш цікавую інфармацыю можна было атрымаць з летапісу Слабодкінскай сельскай бібліятэкі пра гісторыю Ляданскага Свята-Дабравешчанскага манастыра. З летапісу «Біяграфіі нашых вёсак» Пекалінскай сельскай бібліятэкі даведліся пра флору і фауну бя-

лагічнага заказніка рэспубліканскага значэння «Пекалінскі». Сярод прадстаўленага матэрыялу ёсць цікавыя звесткі пра пісьменнікаў-землякоў М. Нікановіча (Клянніцкая сельская бібліятэка), І. Сіняўскага (Жажэлкаўская сельская бібліятэка). Шмат матэрыялу сабрана пра наш край у гады Вялікай Айчыннай вайны, аб ветэранах, ахвярах вайны, пра дзейнасць партызанскіх брыгад «Разгром» і «Смерць фашызму». Многія старонкі летапісаў прысвечаны гісторыі і сучаснаму стану сельгаспрадпрыемстваў, перадавікам і вядомым людзям сяла (Усяжская, Паддубская, Рэмзавадская, Клянніцкая сель-

скія бібліятэкі). Гэты спіс можна працягваць і далей.

Пераможцам у намінацыі «Лепшы летапісец вёскі» стала бібліятэкар Ю'еўскай сельскай бібліятэкі С.А. Кіракова. Ёю былі прадстаўлены работы «Род Тышкевічаў – уладароў зямель Ю'еўскіх» і пра знакамітага земляка, беларускага археолага і арганізатара першых у БССР археалагічных экспедыцый «Ляўданскі Аляксандр Мікалаевіч».

Л. ДЗЯРКАЧ,
загадчык аддзела
маркетынгу
Смалявіцкай ЦБС

Ад рэдакцыі. Шаноўныя аўтары! Мы ўпэўненыя, што Вам было б прыемна ўбачыць сваё поўнае імя ў газеце, а чытачам – даведацца імя аднаго з рупліўцаў беларускай культуры. Дык падпісвайцеся поўнацю, калі ласка.

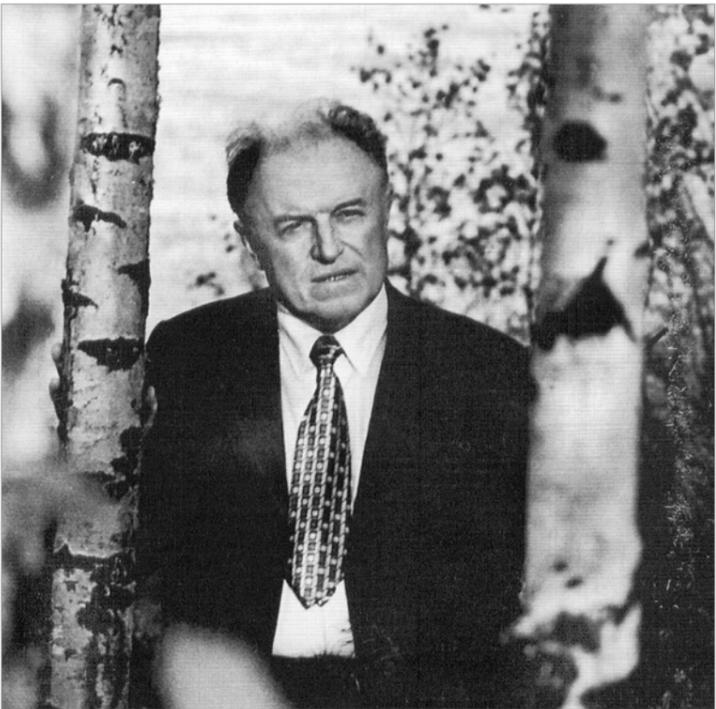
Храм у Смілавічах (паштоўка пач. XX ст.)

Слова пра таварыша

1 сакавіка закончыўся жыццёвы шлях выдатнага краязнаўца Аркадзя Апанасавіча ТОУСЦІКА.

Можа, краязнаўства і не было галоўным заняткам гэтага душою адданага беларускасці чалавека, але ўсе яго жыццёвыя і працоўныя памкненні былі прысвечаныя роднай зямлі, роднай культуры і роднай мове. Дзе б ні працаваў Аркадзь Апанасавіч: журналістам, галоўным рэдактарам газеты «Звязда», адказным сакратаром камісіі «Вяртанне» Беларускага фонду культуры – ён ніколі не здраджваў прызначэнню, для якога нарадзіўся 15 лістапада 1925 года ў вёсцы Чыкілі на Глушчыне, – бясстомнай працы на карысць любімай Бацькаўшчыны.

Былы член Цэнтральнага Камітэта КПБ, дэпутат Вярхоўнага Савета БССР, ён прыйшоў у Беларускі фонд культуры і ўзначаліў вельмі важны накірунак працы – стаў адказным сакратаром упершыню створанай камісіі па пошуках і вяртанні нацыянальных каштоўнасцяў, якія ў розны час апынуліся за межамі нашай краіны. Дзякуючы яго здольнасцям журналіста і арганізатара Беларускага фонду культуры ў 1992–2002 гадах выдаў 7 зборнікаў дакументаў «Вяртанне» – першую спробу афіцыйна даказаць нацыянальную прыналежнасць вялікай колькасці музейных, бібліятэчных, архіўных рэчаў і дакументаў, якія ў выніку рабаўніцтва лічыліся страчанымі для нашай краіны.

Беларускі фонд культуры захвае памяць пра Аркадзя Апанасавіча як пра чалавека глыбокай душэўнасці і дабрны, вернага і надзейнага таварыша. Краіна Беларусь запіша назаўсёды яго імя як салдата Вялікай Айчыннай вайны, арганізатара і кіраўніка камсамольскага і партыйнага друку. Родная зямля прыме яго як вернага сына, які творчасцю і працаю даказаў сваю адданасць ёй – Бацькоўскай зямлі, Радзіме, культуры і мове.

Уладзімір ГІЛЕП, старшыня Беларускага фонду культуры
Адам МАЛЬДЗІС, старшыня камісіі «Вяртанне» Беларускага фонду культуры

Прадаўжальнікі традыцый

Палескія краявіды – гэта нерукатворны дыван прыгажосці. А як да стваральнай працы далучаюцца мясцовыя людзі, то і ўвогуле ператвараюць яго ў цудоўны куточак нашай дзяржавы. Тут жывуць людзі, якія зберагаюць традыцыі продкаў і перадаюць іх сваім дзецям і ўнукам. Сярод іх Ганна Лой, якая прадаўжае традыцыі роднай вёскі Сімурадцы і перадае веды і ўменне сваім дзецям ды ўнукам, а таксама ўзначальвае цэнтр фальклору ў Жыткавічах. Яна шчыра любіць народныя рамёствы, песні ды абрады палешукоў. Гэтая жанчына аб'ядноўвае людзей розных узростаў. І працягвае ўпрыгожваць дыван роднага краю, вучыць шанаваць створанае прыродаю, зробленае чалавекам. Паглядзіце, як бабуля Ганна вучыць унучку ссукаць ніткі! Праца яе рук – і прыгожы строй палешукоў, што на дзяўчынцы.

Мікола КОТАЎ, пазаштатны карэспандэнт «Краязнаўчай газеты»

Спадчына ў небяспецы

Час ідзе, і гісторыяй, спадчынай становяцца набудовы, здавалася б, нядаўна ўзведзеныя. Прыкладам, нашыя чытачы звяртаюць увагу на квартал даваеннай мінскай забудовы, над якім цяпер нависла пагроза калі не знішчэння, то поўнай пераробкі. Маецца на ўвазе былы вайсковы гарадок на колішняй сталічнай ускраіне, якая да 1930-х гадоў называлася Архірэўскім ўрочышчам. Калі ж тут размясцілі кавалерыйскую і артылерыйскую часці Чырвонай Арміі, то і назву ёй надалі адпаведную – Чырвоная ўрочышча. Ад далёкіх часоў засталіся цікавыя набудовы, агароджы, дэкаратыўныя элементы... Пакуль засталіся... Гісторыкі прапануюць захаваць адметны куточак нашай сталіцы. Дамо слова нашаму пастаяннаму аўтару Анатолю Валахановічу.

«Ампір» Чырвонага ўрочышча

Прачытаў 16 лютага ў газеце «Вечерний Минск» матэрыял «Есть улица Центральная» і гатовы сцвярджаць: гэты раён Мінска заслугоўвае ўвекавечвання нашай нядаўняй і слаўнай гісторыі.

Да канца 1950-х гадоў ён называўся Чырвоным ўрочышчам. Гэтая назва атрымана ад месца квартавання ў даваенныя гады лагера Чырвонай Арміі, які знаходзіўся якраз на месцы сённяшняга аўтамабільнага завода. У сярэдзіне 1930-х гадоў тут разгортваецца будаўніцтва дамоў для камандзірскіх сем'яў і казармаў для салдат, а таксама майстэрняў па рамонце баявой тэхнікі, помпавай станцыі, лазні, хлебазавода, афіцэрскай сталовай і клубу, якія захаваліся да нашых дзён. На жаль, гатэль, які прызначаўся для камандзіраваных ваенспецдаў, раптоўна разбурылі 18 лютага, пасля выхаду ў газеце «Вечерний Минск» матэрыялу пра вуліцу Цэнтральную.

У 1944 годзе дамы былі заселеныя партызанамі і дэмабілізаванымі вайскоўцамі. У былых вайсковых майстэрнях разгарнулася зборка для фронту «студэбеккераў» з дэталей, што пастаўляліся па лендлізу. Пачалося добраўпарадкаванне тэрыторыі гарадка аўтамабілістаў. У 1950-х гадах палісады перад дамамі былі аздобленыя дэкаратыўнымі вазамі і невысокімі металічнымі агароджамі. Уздоўж вуліцы Цэнтральнай і піянерскага сквера ўзведзена высокая прыгожая металічная агароджа – адзіны ў Беларусі помнік з незвычайнай па дэкоры анімалістычнай выявай. Такіх агароджаў больш нідзе няма. Між іншым, зробленая па эскізах заводскіх інжынераў, яна пачынаецца ад Партызанскага проспекта і з'яўляецца візітнай карткай раёна, прымыкае да разбуранага будынка гатэля. Сёння існуе пагроза яе знішчэння ў сувязі з распачатай працай па добраўпарадкаванні піянерскага

сквера. Замест – могуць паставіць такую, якая не адпавядае часу «сталінскага ампіру».

Прапаную сабраць круглы стол, на які запрасіць кіраўнікоў раёна, архітэктараў і гісторыкаў, каб пачаць важную справу. Лічу, што варта адраджаць архітэктурны асяродак 1930–1950-х гадоў і ўключыць раён у маршрут гарадскіх экскурсій.

Чаму сярод розных турыстычных аб'ектаў не можа быць і экс-

Лазня

Гарнізонная сталовая, 1930-я гг.

Казарма гарнізона

Даваенны гатэль

курсійнага маршруту «Ваенны гарадок 1930-х гадоў», які потым стаў месцам жыхарства будаўнікоў аўтазавода?

Прашу дапамагчы захаваць памяць, захаваць гісторыю горада і дзяржавы.

Анатоль ВАЛАХАНОВІЧ, журналіст, краязнавец

Фота Пятра РУСАВА

Разбурэнне пачалося

Мастацкая выстава-конкурс дзяцей і моладзі

«Літва Тысячагадовая — наш родны Край»

2009 год знамянальны вялікай гістарычнай датай. Спаўняецца 1000 гадоў ад часу першай згадкі ў пісьмовых крыніцах наймення Літва (Літовія).

Першая згадка пра Літву адначасова паведамляе нам пра пагібель хрысціянскага прапаведніка Бруна ў часе хрысціянізацыі язычніцкіх плямёнаў яцьвягаў і літвы на мяжы Літвы і Русі. Такім чынам, смерць Бруна для нашых продкаў стала пачаткам новага жыцця, новай гісторыі і пад новым найменнем. У межах старажытнай Літвы праз 200 гадоў было ўтворана Вялікае княства Літоўскае. А ў 1253 годзе наваградскі князь Міндоўг каранавануся на караля ўсяе Літвы (Літовіі). На тэрыторыі сучаснай Беларусі была ўтворана новая дзяржава, якая пачала афармляцца вакол Наваградака. Ён і стаў першай сталіцай ВКЛ. Ужо вялікі князь Гедзімін аб'яднаў у межах ВКЛ усе этнічныя беларускія землі.

Якраз гісторыя і культура старажытнай Літвы, выяўленая ў творах юных мастакоў, і стане асновай выставы. Адначасова будуць прадстаўлены творы, якія адлюстроўваюць багатую гісторыю і культуру Вялікага княства Літоўскага за ўвесь час яго існавання. Аргкамітэт па святкаванні Тысячагоддзя Літвы запрашае юных мастакоў да падрыхтоўкі і правядзення гэтай выставы, на якой будуць змешчаныя малюнк і пластыка дзяцей і моладзі.

Аргкамітэт «Міленіум Літвы» запрашае да ўдзелу ў выставе беларускіх дзяцей і моладзь як з Бацькаўшчыны, так і з іншых краін, дзе жывуць беларусы-ліцьвіны; не толькі беларусаў, а ўсіх тых, хто адчувае сябе прыналежным да вялікай і багатай спадчыны Вялікага княства Літоўскага.

Плануецца, што тэматычны план выставы «Літва Тысячагадовая» будзе адлюстроўваць розныя моманты з найстаражытнай гісторыі нашай радзімы. Вось прыкладныя тэмы, якія маладыя творцы змогуць выбраць для будучых твораў.

- * Хрысціянскі прапаведнік Бруна са сваімі папленнікамі на хросце ў язычніцкіх паселішчах
- * Пагібель прапаведніка Бруна праз замах язычніцкіх артадоксаў
- * Язычніцкія звычаі і святы Летапіснай Літвы
- * Мастацкая карта першапачатковай Летапіснай Літвы
- * Паселішчы на тэрыторыі Летапіснай Літвы
- * Гарадзішчы і ўмацаванні на тэрыторыі Літвы
- * Краявіды паселішчаў з назвамі, асновай якіх з'яўляецца

Літва на гравюры з «Сусветнай хронікі» Г. Шэдэля (XV ст.)

корань «Літва» на тэрыторыі Летапіснай Літвы

- * Курганы і пахаванні Летапіснай Літвы
- * Ліцьвін і Ліцьвінка (Літоўцы) у X–XI стст.
- * Крывічы, Яцьвягі, Дрыгавічы, Радзімічы ў X–XI стст.
- * Літоўскія язычніцкія багі: Пярун, Андай (Вярхоўны), Целявель (Каваль), Дзівірыкс, Жваруна (Надзейна) – гаспадыня лесу, Вялес
- * Наваградскія літоўскія магнаты, баяры, мяшчане, военачальнікі, ваяры, святары
- * Першыя літоўскія гарады: Варута, Наваградак, Турыйск, Мядзел на востраве, Крывіч-Горад, Вільня, Кернава
- * Першыя літоўскія замкі: Крэва, Ліда, Наваградак, Меднікі, Гародня, Крывіч-Горад, Клецак, Вільня
- * Утварэнне Вялікага княства Літоўскага
- * Наваградскі князь Міндоўг
- * Хрышчэнне вялікага князя Міндоўга
- * Каранацыя ў Наваградку Міндоўга на караля ўсяе Літвы (Літовіі) у 1253 годзе
- * Сям'я Міндоўга ў Наваградскім замку
- * Мастацкая карта ўтварэння Каралеўства Літвы
- * Вялікія князі ВКЛ: Войшалк, Віцень, Гедзімін, Альгерд, Кейстут, Ягайла, Вітаўт, Казімір, Аляксандр, Жыгімонт Стары, Жыгімонт Аўгуст, Сцяпан Батура і іншыя

- * Першая сталіца ВКЛ – Наваградак
- * Вільня – сталіца ВКЛ у XIV, XV, XVI, XVII і XVIII стст.
- * Мастацкая карта ВКЛ XIV–XV стст.
- * Замкі ВКЛ: Вільня, Гародня, Бярэсце, Трокі, Слонім, Ваўкавыск, Ляхавічы, Віцебск, Полацак, Орша, Смаленск, Быхаў, Менск, Мазыр, Заслаўе
- * Гарады ВКЛ: Бярэсце Літоўскае, Камянец Літоўскі, Высокае Літоўскае, Менск Літоўскі
- * Асвета, навука і культура ў ВКЛ: Я. Вісьліцкі, Ф. Скарына, М. Гусоўскі, А. Валовіч, М. Смятрыцкі, С. Будны, В. Цяпінскі, Л. Сапега, М. Радзівіл Чорны, М. Радзівіл Руды, М. Радзівіл Сіротка, А. Радзівіл, Агінскія, Тызенгаўзы, Храптовічы, графы Тышкевічы, К. Семановіч, М. Пачобут-Адлянцікі, Трыбунал ВКЛ, Статуты ВКЛ, Літоўская метрыка
- * **Вялікія перамогі войскаў ВКЛ:**
- Перамога Давыда Гарадзенскага над нямецкімі рыцарамі пад Наваградкам у 1314 годзе
- Перамога войскаў ВКЛ пад кіраўніцтвам Альгерда на Снівадзе ў 1362 годзе
- Паходы вялікага князя Альгерда на Маскву 1368–1372 гадоў
- Вялікая перамога саюзных войскаў пад Грунвальдам у 1410 годзе

Нашы віншаванні

Літаратуразнаўцу, даследчыку фальклору Язэпу ЯНУШКЕВІЧУ

Глыбокапаважаны Язэп Язэпавіч!

Віншуем Вас з сонечным 50-гадовым юбілеем! Мы рады ўсведамляць, што Вы змоладу далучыліся да спазнання свету мастацтва, літаратуры, музыкі, археалогіі, гісторыі, этнаграфіі і даследаванняў у галіне літаратуразнаўства. Вы шмат прыклалі навукова-творчых сіл, каб вывучаць сховы архіваў ў Вільні, Львове, Маскве, Санкт-Пецярбургу, Варшаве, Вроцлаве, Кракаве, Мінску, каб паўней укласці ў асобныя выданні творы В. Дуніна-Марцінкевіча, Ф. Багушэвіча, П. Багрыма, І. Насовіча, В. Ластоўскага і іншых пісьменнікаў, дзеячаў навукі і культуры і каб напісаць да выданняў грунтоўныя каментарыі, прадмовы ці пасляслоўі. Шырокі водгалас у навукова-творчым свеце атрымалі Вашы публікацыі арыгіналу «Пінскай шляхты» В. Дуніна-Марцінкевіча, дакументаў пра нараджэнне П. Багрыма, «Лістоў з-пад шыбеніцы» К. Каліноўскага, а таксама публікацыі ўласных фальклорных запісаў, укладанне, агульная рэдакцыя і пасляслоўе да «Новай зямлі» Якуба Коласа на беларускай, рускай і польскай мовах, выдадзенай у 2002 г. Беларускам фондам культуры. Мы вельмі ўдзячны Вам, што свае новыя даследаванні жыцця і творчасці В. Дуніна-Марцінкевіча Вы перадалі менавіта нам і мы з задавальненнем друкавалі іх у 2008 г.

Жадаем Вам, Язэп Язэпавіч, моцнага здароўя, светлага настрою і новых здабыткаў на карысць навукі і культуры Беларусі!

Рэдкалегія «Краязнаўчай газеты»

- Перамога над татарамі пад Клецкам у 1506 годзе
- Перамога над татарамі пад Слуцкам у 1508 годзе
- Перамога над Масквой пад Оршай у 1514 годзе
- Разгром маскоўцаў на Вуле і пад Оршай у 1564 годзе
- Вызваленне Полацка з маскоўскай няволі ў 1579 годзе
- Разгром шведаў пад Кірхгольмам у 1605 годзе
- Вяртанне Смаленска ў ВКЛ у 1611 годзе
- Вялікая перамога над туркамі і татарамі пад Хоцінам на чале з вялікім гетманам ВКЛ Я.К. Хадкевічам у 1621 годзе
- * **Палкаводцы ВКЛ:**
- Іван Жардэвід – найвышэйшы гетман
- Станіслаў Кішка – найвышэйшы гетман
- Міхал Глінскі – маршалак польны
- Канстанцін Астрожскі – найвышэйшы гетман
- Юры Радзівіл – найвышэйшы гетман
- М. Радзівіл Чорны – ваявода віленскі
- М. Радзівіл Руды – найвышэйшы гетман
- Ян Караль Хадкевіч – найвышэйшы гетман
- Леў Сапега – канцлер ВКЛ
- * **Паўстанні ў ВКЛ:**
- Магілеўскае антымаскоўскае паўстанне 1661 года
- Нацыянальна-вызваленчае паўстанне 1794 года пад кіраўніцтвам А.Т. Касцюшкі і Я. Ясінскага

- Вызваленчае паўстанне 1831 года
- Вызваленчае паўстанне 1863–1864 гадоў
- * Кіраўнікі паўстанняў і іх актыўныя ўдзельнікі:
- А.Т. Касцюшка, Я. Ясінскі, Э. Плятэр, І. Дамейка, К. Каліноўскі, Р. Траўгут, Б. Дыбоўскі, У. Дыбоўскі, Г. Дмахоўскі і інш.
- * Адкрыццё Віленскага ўніверсітэта ў 1578 годзе
- * Адкрыццё Гарадзенскай медычнай акадэміі ў 1775 годзе
- * Адкрыццё Полацкай Акадэміі ў 1812 годзе
- * Марцін Пачобут-Адлянцікі і Віленская абсерваторыя
- * Сойм ВКЛ у Вільні
- * Паны-Рада ВКЛ
- * Ваяводскія соймы ВКЛ
- * Павятовыя соймікі ВКЛ
- * Выдатныя помнікі архітэктуры ВКЛ
- * Апошні Гарадзенскі сойм Рэчы Паспалітай абодвух народаў 1793 года; Маўклівы сойм
- Творы ў аформленым выглядзе (пластыка, малюнк і рамка) неабходна здаваць да 1 чэрвеня 2009 года ў Палац мастацтва па адрасе: г. Мінск, вул. Казлова, 3. Куратар выставы і намеснік старшыні Аргкамітэта – мастак Мікола Купава, з ім можна скантактавацца па тэлефонах (017) 306-33-17 і (029) 551-32-36.
- Выстава адбудзецца ў чэрвені 2009 года ў сталічным Палацы мастацтва.

Паводле паведамлення Аргкамітэта «Міленіум Літвы»

Пахаванне Гедзіміна паводле язычніцкага абраду (фрагмент карціны Казіміра Альхімовіча, XIX ст.)

З гісторыі Друйскага Барысавага Каменя

Старажылы, якія яшчэ памятаюць першую трэць XX стагоддзя, згадваюць, што камень, які ўсе называлі Спасаўскі, Спаскі, Спаса, ляжаў амаль насупраць драўлянай Спасаўскай царквы, што ўзвышалася на краі стромкага схілу да ракі Друікі. Крыж і літары звязвалі з царквой. Цёмнавата-буры валун добра награвіўся пад летнімі сонечнымі промянямі і на ім было надзвычай прыемна паляжаць пасля купання. Камень ветліва падстаўляў свой бок і рыбакам, якія знаходзілі тут выгадную пазіцыю. Ніхто не змог успомніць, каб хтосьці ў мястэчку называў камень Барысавым і ведаў пра яго каштоўнасць.

Друіскі Барысаў камень быў адкрыты апошнім – толькі ў канцы XIX стагоддзя. Гэта акалічнасць здаецца дзіўнай, бо валун знаходзіўся не ў нейкім дзікім урочышчы, а ў межах паселішча, якое ў XVII–XVIII стагоддзях з'яўлялася горадам з магдэбургскім правам, а ў XIX – пачатку XX стагоддзя гэты статус не згубіла. У пачатку XX стагоддзя Друя мела звыш 5 тысяч жыхароў. Тут было шмат хрысціянскіх храмаў, некалькі манастыроў, а значыць, была праслойка адукаваных людзей. Тым не менш, даўнія крыніцы пра камень маўчаць. Не выявілі Друіскі пісанік і падчас спецыяльных раскопак, падпрынятых на Заходняй Дзвіне ў пачатку XIX стагоддзя. Не падказалі пра Барысаў камень мастаку і археолагу з Масквы Дз. Струкаву, які старанна вышукваў даўнія сляды праваслаўя падчас экспедыцыі 1864 года. У Друі ён уважліва даследаваў усе храмы і зрабіў 14 замалёвак. Урэшце, Аляксей Сапуноў таксама звярнуў увагу на тое, што мясцовыя жыхары нічога не ведалі пра камень. Такім чынам, А. Сапуноў у сярэдзіне 1890-х гадоў, калі апынуўся ў Друі, адчуў сябе спраўдным адкрывальнікам. Замалёўка валуна з крыжам і надпісам была змешчана даследчыкам у кнізе «Матэрыялы по истории и географии Дисненского и Вилейского уездов Виленской губернии» (Віцебск, 1896). У нарысе пра Друі і яе помнікі Сапуноў напісаў: «...В Друе на самом берегу Двины, сажнях в 50 ниже впадения в неё реки Друйки насупротив Спасской церкви находится Борисов камень. Замечательно, что о кресте с надписью на этом камне до сих пор решительно никто не знает даже в самой Друе, правда, и мне удалось разобрать только часть надписи, попытки сфотографировать надписи удались не вполне, так как

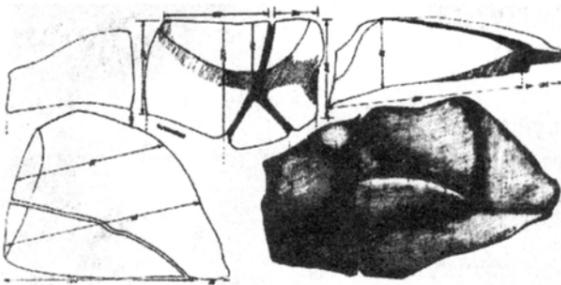
камень сильно выветрился. Камень, красноватый валун в окружности более 11 аршин, нижняя часть его отколота, весной и осенью камень совершенно покрывается водой. Шестиконечный крест распыряется к концам, длиной 1 аршин 12 вершков (аршин – 0,7112 м, вершок – 0,04445 м), надпись ИС. ХС НИКА ГИ ПОМОЗИ РАБУ (СВ)ОЕМУ... далее я не мог ничего разобрать, хотя следы букв несомненны. Форма креста, характер букв надписи на друйском камне совершенно такие же, как на других так называемых Борисовых камнях, а потому изсечение креста и надписи без сомнения следует приписать тому же Борису, князю полоцкому, скончавшемуся в 1128 г.».

Цікава і тое, што пасля А. Сапунова Друіскі камень не асабліва зацікавіў даследчыкаў. У гістарычных працах XX стагоддзя знаходзім толькі згадкі пра яго. Гісторык Дз. Даўгяла ў працы «Друя заштатный город Виленской губернии» (1907), скарыстаў звесткі пра пісанік для падмацавання версіі заснавання паселішча ў раннім сярэднявеччы: «...Уцелевший в Друе на самом берегу Двины сажнях в 50 ниже впадения в неё реки Друйки, напротив Спасской церкви, камень с славянской надписью "Господи помози рабу своему..." и с изображением креста, вполне ручается за то, что здесь было гораздо ранее известно влияние славяно-русских стихий...»

Сапраўды, Барысаў камень з'яўляецца сведчаннем старажытнасці Друі, па пісьмовых крыніцах вядомай толькі з канца XIV стагоддзя. Многія даследчыкі выказваюць мер-

каванне, што паселішча ўзнікла хутчэй за ўсё ў часы Полацкага княства, аднак доказаў гэтаму яшчэ не знойдзена, за выключэннем валуна са знакамі XII стагоддзя.

Напрыканцы 1920-х гадоў у Друі працавала экспедыцыя польскіх даследчыкаў архітэктуры і мастацтва пад кіраўніцтвам Ст. Лорэнца. Знакаміты фатограф Ян Булгак, які ўваходзіў у склад экспедыцыі, зрабіў фотаздымак Барысавага каменя, які пасля быў ад-

Замалёўка каменя са справаздачы Людміла Дучыц

шуканы ў Гістарычным архіве Літвы ў Вільні супрацоўнікамі Браслаўскага музея. На фотаздымку даволі выразна бачны крыж, асобныя літары, а яшчэ – скразная расколіна ў верхняй частцы валуна.

У 1934 годзе выйшла салідная манаграфія выдатнага даследчыка гісторыі Браслаўшчыны Отана Гедэмана «Дзісна і Друя, магдэбургскія гарады». Аўтар некалькі гадоў пры падрыхтоўцы кнігі жыў у Друі і напэўна бачыў валун не надаваў. Камень згаданы ў манаграфіі як сведчанне больш даўняй гісторыі паселішча.

Звесткамі А. Сапунова аб Друіскім камені скарысталіся даследчыкі В. Тарановіч і акадэмік Б. Рыбакоў. Але сам камень цікавасці навукоўцаў больш не выклі-

Даведка. Аляксей Сапуноў (1851–1924) – адкрывальнік Друйскага Барысавага каменя, быў выдатным гісторыкам, архівістам, найбуйнейшым даследчыкам мінулага Віцебшчыны.

Нарадзіўся ў мястэчку Усвяты Віцебскай губерні, вышэйшую адукацыю атрымаў на гістарычна-філалагічным факультэце Санкт-Пецярбургскага ўніверсітэта. Працаваў пераважна ў Віцебску – настаўнікам старажытных моў гімназіі, архіварыусам старажытных актавых кніг Віцебскай і Магілёўскай губерняў, сакратаром Віцебскага губернскага статыстычнага камітэта, прафесарам Віцебскага аддзялення Маскоўскага археалагічнага інстытута, выкладчыкам Віцебскага педінстытута. Некалькі гадоў чытаў лекцыі ў Маскоўскім ўніверсітэце. З'яўляўся спраўдным і ганаровым сябрам больш 13-ці навуковых таварыстваў у Расіі і за мяжой.

Галоўнай працай гісторыка стала шматтомнае выданне «Віцебская даўніна» (пабачылі свет толькі I, IV і V тамы з плануемага шасцітомніка). Выйшлі таксама «Матэрыялы па гісторыі і географіі Дзіснанскага і Вільскага паветаў Віленскай губерні» (1896), «Рака Заходняя Дзвіна» (1893).

А. Сапунова вельмі цікавілі Барысавы камяні, увогуле – камяні са старажытнымі знакамі. У 1890 годзе выйшла яго праца «Дзвінскія ці Барысавы камяні», у якой падрабязна апісаны ўсе вядомыя на той час пісанікі.

Друіскі Барысаў камень

Фота Яна БУЛГАКА

каў. Да таго ж ён папросту знік з вачэй людскіх. Прыкладна ў сярэдзіне 1930-х гадоў валун быў сцягнуты ў рэчышча Друікі. Падрабязнасці расказалі старыя людзі. Непадалёку ад каменя знаходзіўся чыгуначны мост, перакінуты праз Друіку. Берагі ў гэтым месцы высокія, а даліна вузкая, таму ўвесну каля моста збіралася шмат лёду. У асобных выпадках лёд узрываў, каб крыгі не пашкодзілі мост. Падчас адной такой серыі выбухаў магутнасць лядовай лавіны, якая шуганула ўніз, аказалася настолькі вялізнай, што шматтонны камень, не крануты на працягу тысячагоддзяў, быў перакулены і скінуты ў больш глыбокае месца. Валун стаў палоннікам рачных хваляў і пясчаных наносаў.

Лёсам Друйскага каменя ніхто спецыяльна не займаўся, у некаторых публікацыях яго лічылі зніклым. Правесці асобнае даследаванне здагадалася археолаг Людміла Дучыц. Пошук каменя праводзіўся ў 1982–1984 гадах. Вынікі гэтага даследавання абназдзейвалі. Стала зразумела, што каштоўны валун нікуды не знік: яго трэба шукаць у тым месцы, дзе ён стаў спрад- веку. Вялікую дапамогу па ла-

калізацыі пісаніка Л. Дучыц аказалі мясцовыя жыхары Франц Мазураў і Аляксандр Чапінскі. У пошуках удзельнічалі аквалангісты-аматары з Дзяржаўнага музея Беларусі (Нацыянальны музей гісторыі і культуры Беларусі – Рэд.) і спартыўна-тэхнічнага клуба МТЗ. Пад вадой прагледжвалася нешта вялікае, але большага яго частка была занесена пяском. Даследавалі кожны квадратны сантыметр паверхні – але не знайшлі ніводнай літары. Абмежаванасць у сродках не дазволіла нават распачаць працы па выцягванні валуна з вады. Загадка Друйскага каменя не была разгадана. 27 снежня 1984 года

газета «Браслаўская звязда» надрукавала артыкул Л. Дучыц, які так і называўся – «Адна з Друіскіх таямніц».

У 1980-я гады пачаліся падрыхтоўчыя працы па ўзвядзенні плаціны Даўгаўпільскай ГЭС. Пад'ём вады ў Заходняй Дзвіне планаваўся ажно да Полацка, у раёне Друі ён мог быць некалькі метраў. Барысаў камень у такім выпадку знікаў назаўсёды.

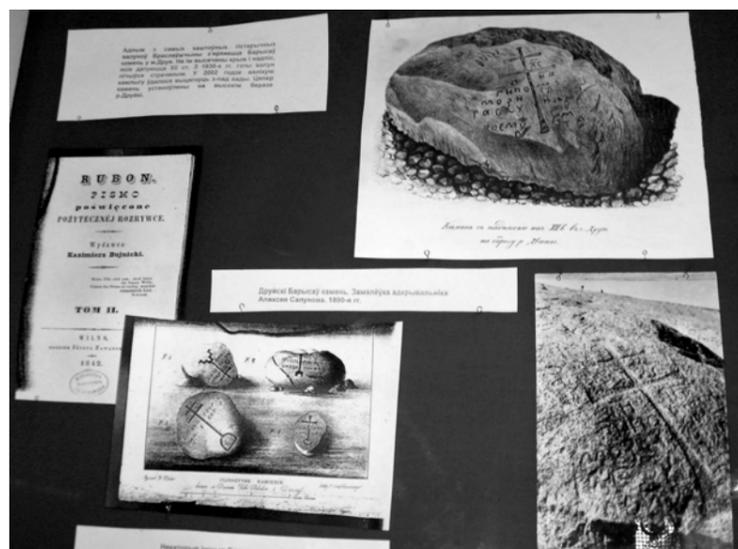
Актывізаваць працы па выяўленні Барысавага каменя спрабавалі ў 1986 годзе супрацоўнікі Браслаўскага музея (у гэты час ішла праца па стварэнні экспазіцыі). Кансультантам выступала Л. Дучыц – сябра музея ад часу яго заснавання. Захады музея знайшлі падтрымку з боку раённых улад. Працы праводзіліся некалькі летніх сезонаў. Аднак яны ўскладняліся высокім узроўнем вады. Хуткаплынная рака змяняла характар дна і часам аквалангісты гублялі ранейшыя арыенціры. Па апенцы спецыялістаў валун мог важаць 20–40 тон. У Мінску на адным з прадпрыемстваў пачалі рыхтаваць спецыяльную аснастку для транспарціроўкі каменя, была дасягнута дамоўленасць аб прыцягненні цяжкай тэхнікі. Меркавалася перавезці валун у Браслаў і ўстанавіць перад фасадам гісторыка-краязнаўчага музея. Мастаку нават уключылі Барысаў камень у план афармлення музейнай тэрыторыі. Давесці справу да канца не ўдалося. Спачатку не хапала сродкаў, а пазней краіна ўступіла ў фазу крызісу – стала не да культуры. Адхілены былі, праўда, і планы ўзвядзення плаціны ля Даўгаўпільска.

Матэрыял пра Друіскі Барысаў камень быў уключаны ў экспазіцыю музея, аб ім згадвалі розныя даведнікі і публікацыі, падрыхтаваныя музеем, у тым ліку кніга «Памяць».

Друіская таямніца не дала спакою амаль 15 гадоў. Камень чакаў свайго часу.

Кастусь ШЫДЛОЎСКІ,
навуковы супрацоўнік
Браслаўскага музейнага
аб'яднання
(Працяг будзе)

(Паводле выдання
краязнаўчай Браслаўшчыны
«Павет». № № 7–8 за 2002 г.)

Пра Друіскі Барысаў камень – у Браслаўскім краязнаўчым музеі

3 гагоды Тада роднай зямлі

Клецкі волат

...Як цар у кароне,
Аб нічым не дбае,
Ці то стогне бура,
Ці віхор гуляе...
На адным ён месцы
Днюе і начуе;
Многа казак знае,
Многа песень чуе...

Янка Купала

Дуб. Нашы продкі шанавалі гэта дрэва за яго сілу, моц і прыгажосць і параўноўвалі яго з магутным богам грому і маланкі Перуном. Дубовае лісце захоўвалі як талісман і бралі ў падарожжа як напамін аб Радзіме.

У Клецкім раёне ў Навінкаўскім лясніцтве блізу вёскі Чаша расце дуб, якому ажно 400 гадоў. Ён – помнік прыроды рэспубліканскага значэння. Вышыня яго – 23 м, акружнасць – 5,2 м, у дыяметры магутнае дрэва – 1,9 м. Абхапіць дрэва могуць толькі тры-чатыры чалавекі. На Клецкай зямлі існуе павер’е: калі да ствала яго дакранецца жанчына, у яе будзе шмат дзяцей. А яшчэ дуб дапамагае зарадзіцца станоўчай энергіяй. Для гэтага трэба стаць басанож на зямлю і прыхінуцца спіною да ствала: дрэва дасць табе здароўе і сілы.

Алена ЛЯШКЕВІЧ,
бібліятэкар Клецкай ЦБС

Гарадзішча Блужскі Бор

Гарадзішча Блужскі Бор знаходзіцца ў Пухавіцкім раёне, на левым беразе ракі Свіслач, прыкладна за 2 км ад вёскі з такой жа назвай. Тут быў комплекс археалагічных помнікаў: каля гарадзішча, не болей, чым за паўкіламетра ад яго, на бліжэйшым полі знаходзіўся курганны могільнік. Але ж курганы перашкаджалі калгаснікам араць тое поле, і іх разраўнялі бульдозерам. Каля курганоў была пастаўлена вялікая драўляная разная шыльда з надпісам: «Курганны могільнік, помнік археалогіі, ахоўваецца дзяржавай», але гэтая шыльда ніколі не затрымала барацьбітоў за павышаныя ўраджаі. Яе проста перанеслі пад бліжэйшае дрэва на полі.

Аўтар гэтых радкоў наведаў тая мясціну разам з юнымі краязнаўцамі з Талькаўскай сярэдняй школы некалькі гадоў таму. У вёсцы тады з жыхароў заставаліся толькі некалькі чалавек. Значная частка дамоў была закінута ці выкарыстоўвалася пад дачы. Былыя механізатары, якія аралі калісьці калгасныя палі, у час нашай экскурсіі якраз пілавалі дровы ў гаспадару адной з дач. Яны з нейкай здзіўляючай нас радасцю казалі пра тое, як нішчылі курганы, але захавалі «памятник». Як высветлілася, помнікам гэтыя мужчыны лічылі тую самую разную дошку.

Прыкладна ў 150 метрах вышэй гара-

дзішча ёсць невялікае роўнае ўзвышша памерам каля трэці футбольнага поля. Слой чорнай глебы на гэтым узвышшы быў прыкладна ў два разы большы, чым у ляску, які яго абкружае. Але ж ніякіх рэчаў мы там не знайшлі.

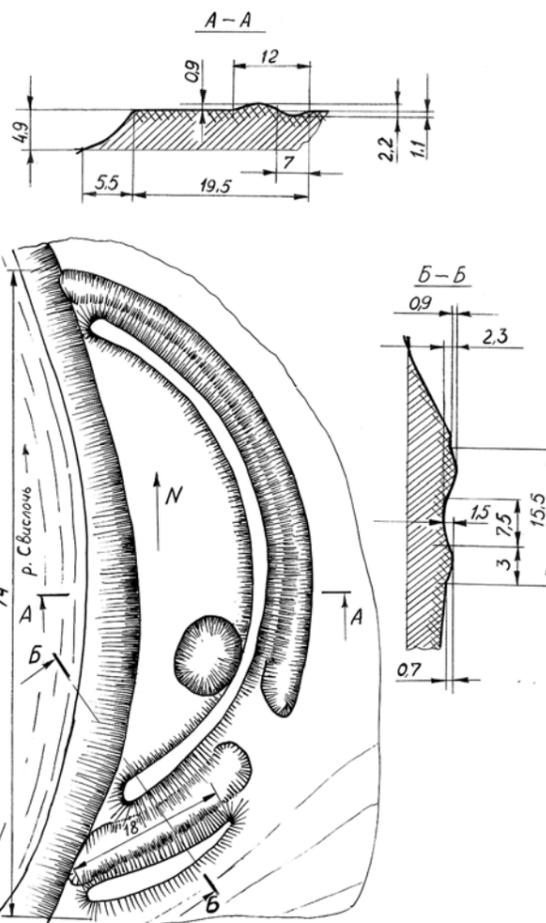
Само гарадзішча невялікае, па форме падобнае на месяц. Знаходзіцца яно над стромкім схілам у месцы, дзе Свіслач робіць пятлю. З паўднёвага боку ад гарадзішча абрыў паступова пераходзіць у прамы спуск да вады. Вельмі верагодна, што рака доўгі час падмывала пляцоўку помніка, і зараз ад яго засталася толькі частка.

Культурны пласт не болей за паўметра. Знаходкі – рэшткі ляпнога посуду са штрыхоўкай, іх няшмат. Усе кавалкі керамікі перададзены ў музей Талькаўскай школы. Пляцоўка забуджана будаўнічым смеццем апошніх дзесяцігоддзяў. Пасярэдзіне – вялікая яма. Як казалі вясковая бабулька, у час апошняй вайны тут была зямлянка, дзе сяляне хавалі ежу для партызан, каб тыя не ішлі ў вёску. Смецце такім чынам можна лічыць вынікам будаўніцтва, а потым – і разбурэння зямлянкі.

Пляцоўку абкружаюць роў і два валы. Вонкавы вал зусім невялікі, не болей за метр вышыней. Ён цягнецца ад паўднёвага краю абрыву да таго места, дзе на пляцоўцы была зроблена зямлянка. Рова перад ім няма. Роў пракапаны паміж валамі, ён мае разрыў насупраць зямлянкі. Магчыма, тут і быў уваход на пляцоўку гарадзішча.

Помнік знаходзіцца амаль на восі поўнач-поўдзень, яго памеры 60x20 метраў. Але ж сама пляцоўка невялікая і вузкая, на ёй нялёгка ставіць будынкі. Таму мы і зрабілі выснову аб тым, што бераг, на якім было гарадзішча, моцна размыты ракой. Таксама верагодна, што гэта было гарадзішча-сховішча. Выгляд гарадзішча можна ўявіць па малюнку, які тут прыводзіцца.

Юрый КЛЕВАНЕЦ,
г. Асіповічы

У тэатры «Зьніч»

Беларускі паэтычны тэатр аднаго актёра «Зьніч» 9 сакавіка запрашае на прэм’еру паэтычнага мнааспектэля «Красёны жыцця» паводле рамана Якуба Коласа «Новая зямля». Твор гэты нездарма называюць энцыклапедыяй народнага жыцця. Гледачы ж змогуць засяродзіць сваю ўвагу на тым, як з штодзённага побыту тчэцца палатно лёсу...

На 16 сакавіка запланаваны музычна-драматычны мнааспектэць «Пачакай, сонца». У яго аснову пакладзеныя раманы Ліны Кастэнкі «Маруся Чурай» і творы еўрапейскай паэзіі ў перакладзе Ніны Мацяш. Аўтар інсцэніроўкі і выканаўца – Галіна Дзягілева. У пастаноўцы скарыстаная музыка Алега Залётнева.

Мнааспектэць «Нобіль – Барвяны ўладар» паводле апавесці Уладзіміра Караткевіча «Сівая легенда» адбудзецца 23 сакавіка. У аснове твора – даўнія падзеі на нашай зямлі, пабачаныя вачыма іншаземца, гісторыя трагедыі і велічы нашага народа... Выканаўца –

заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь Уладзімір Шэлестаў.

24 і 26 сакавіка адбудзецца прэм’ера мнааспектэля «Абранніца» паводле «Маленькіх трагедый» Аляксандра Пушкіна. Выканае яго артыстка Галіна Дзягілева.

Усе пастаноўкі пачынаюцца а 19 гадзіне. Для дзяцей жа на сакавік падрыхтаваная свая праграма (пачатак спектакляў а 15 гадзіне).

9 сакавіка заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь Ларыса Горцава запрасіць на мнааспектэць-сустрэчу «Вясёлая карусель». Пастаноўка складзеная з твораў Артура Вольскага. Музычнае суправаджэнне цымбалісткі Дар’і Неўмяржыцкай.

На 10 сакавіка запланавана прэм’ера ляльнага мнааспектэля «Граф Глінскі-Папялінскі», створанага паводле казкі Артура Вольскага. Маленькія гледачы змогуць паразважаць над няпростымі пытаннямі, што ёсць дабро і зло, важней багацце або розум, якім павінен быць сапраўдны сябар.

Галіна Дзягілева

А 12 сакавіка – яшчэ адзін ляльны мнааспектэць, які палюбіўся маленькім гледачам – «Пра ката Сафрона і пеўніка Андрона», аўтар якога Л. Мікіта.

Артыстка Раіса Астрадавінава 23 сакавіка запрашае на мнааспектэць «Маленькі анёлак». Гэта філасофская казка паводле вершаў Кармэн Барнос дэ Гаштольд. Галоўны герой – маленькі анёл трапляе на зямлю, шукаючы самую няшчасную істоту. І спасцігае чалавечыя спагаду, узаемаўзаменне, вучыцца сяброўству.

Пастаноўкі адбываюцца ў тэатральнай зале культурнага цэнтра касцёла Св. Сымона і Св. Алены ў Мінску. Дадатковую інфармацыю можна атрымаць па тэлефоне ў Мінску (017) 331-75-53.

Раскопкі на замчышчы ў Свіслачы (Асіповіцкі раён)

Фота Юрыя КЛЕВАНЦА

Кніга-галерэя

У № 5 «Краязнаўчай газеты» быў надрукаваны артыкул пра кнігу Мікалая Ракевіча «Радзімы мой кут». У гэтай жа публікацыі я хачу вылучыць партрэты дваіх чалавек, якіх пашчасціла ведаць мне. Гэта – дзядзька Ясь і цётка Ганна. Дзядзька – тыповы коласаўскі мудры «новазямелец», наша суседка Ганна – узор сялянскай шляхетнасці.

Чыстую праўду кажа Мікалай Іванавіч пра самародка-мудрагеля Яся з Вялікага поля. Ён валодаў дарам заўважаць тое, чаго не заўважалі іншыя, і выяўляць свае думкі, трансфармаваць атрыманую інфармацыю выключна сцісла, але выразна рыфмавана. Празічнае маўленне ў яго ўвогуле адсутнічала. На маіх вачах нараджаліся моўныя перлы. Гумарыст і моватворца смяшыў да болю, яго моўныя залацінкі прысвойваліся ўсімі і годна, нязмушана ўвязваліся з іншымі, узятымі ўжо з невычэрпных скарбаў моватворчага народнага вопыту. Многія моўныя залацінкі дзядзькі Яся ў маім успрыманні ставіліся тады ўпору з коласаўскімі «новазямельнымі» пярлінамі, а наш вясковы мудрагель асацыяваўся з коласаўскім дзядзькам Антосем.

Дзядзька Ясь і стаў героем маіх першых допісаў у цэнтральную прэсу. На жаль, тоўсты канверт з апісаннем жыцця і моватворчасці нашага вясковага мудрагеля мне вярнулі. Маўляў, не тая тэма, не той аб'ект. Нічога цікавага рэдактар ў маім допісе не ўбачыў. Доўгі час я захоўвала рукапіс, бо даражыла засведчанай у ім інфармацыяй пра нашага самародка, добрага, шчырага чалавека. Прачытаўшы кнігу М. Ракевіча, перакапала ўсе свае паперы – марна! Мабыць, пры перездзе рукапіс усё-такі згубіўся. Шкада: там было якраз тое, што не паспеў запісаць Мікалай Іванавіч.

Край мой родны!

Дзе ж у свеце

Край другі такі знайсці,

Дзе б магла так поруч

з смеццем

Гожасць пышная ўзрасці!

Коласаўскія радкі міжволі згадваліся, калі «ўглядалася» ў яшчэ адзін партрэт (а колькі іх у кнізе!), створаны М. Ракевічам. Памяці Ганны Захараўны Баркет прысвячаецца нарыс «Цётка Ганна – далікатны, прыгожы чалавек». Гэта наша суседка. Праўду, праўду і яшчэ раз

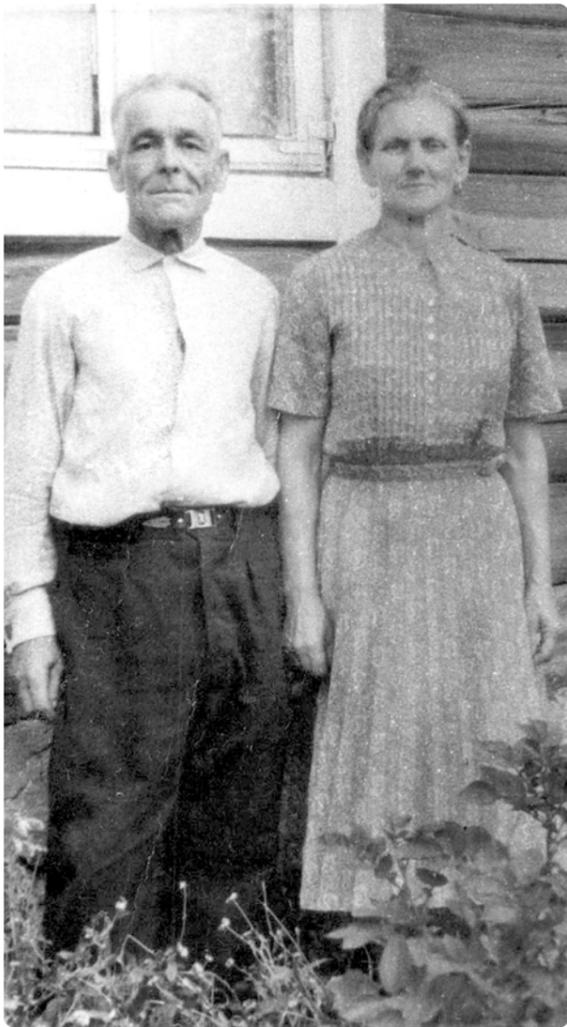
праўду пра гэтую жанчыну і яе сям'ю сказаў Мікалай Іванавіч, хоць сам жыў не ў нашай вёсцы, а сутнасць гераіні свайго нарыса выявіў ужо ў самой яго назве. Раздзел ашаломіў мяне адкрыццём. З самага дзяцінства, як памятаю, мяне даймала адна таямніца: як у звычайнай, хай сабе, як піша Мікалай Іванавіч, вельмі прыгожай вёсцы, магла з'явіцца такая «гарадская», шляхетная, далікатная, з пачуццём меры выключна ва ўсім жанчына? Нават мне, падлетку, бачылася ў Беркетавай Ганне парода. А вясковы бруд сапраўды не прыставаў да яе. Я сябрала з дачкой Баркетаў, а нашы сем'і былі заўсёды ў вельмі добрых адносінах, калі не сказаць больш: добрымі суседзямі звекавалі век. Цётка Ганна чамусьці вельмі любіла раскаваць мне пра сваё нялёгкае жыццё, сірочую долю, часта нават толькі мне давярала сваё сакрэты. І толькі пра сваё жыццё ў Беластоку, як і пра свае карані, яна не раскавала ні разу. Прышоў зорны час тых, «кто был никем». Прыстойныя людзі вымушаны былі хаваць сваё паходжанне, а часам і рваць сувязі са сваімі каранямі, вытокамі.

Яшчэ цётка Ганна вылучалася ўменнем, талентам жыць з людзьмі па-людску. Як яна казалася, «хай лепей я ўпотаіку паплачу, хай маё перападзе каму-небудзь, але я мушу ўступіць». Тады я, неразумнае дзяўчо, успрымала сказанае нашай суседкай як норму, якой, аднак, адпавядаць неабавязкова. І толькі з гадамі я зразумела сапраўдную цану «залатога правіла» цёткі Ганны. Не раз пераконвалася, што людзям намнога лягчэй да-

іншаму, трэба найперш перамагчы сябе – такое асноўнае правіла павінна быць у людской супольнасці. Памяць пра «цётка Ганнаў» будзе ўратавальнай для нас саміх.

Раздзел пра Ганну Захараўну асабліва дарагі для мяне. У ім – пра маю родную вёску Клепачы. Аўтар так патлумачыў, чаму кракоцкая прыгажуня выйшла замуж за Касьяна з Клепачоў: «Папершае, Касьян меў добрую ўласную гаспадарку, жыў у прыгожай вёсцы, дзе было ажно два возеры, якія злучаліся рэчкай, а побач быў лес. Недалёка ад вёскі мястэчка Азярніца і станцыя, дзе праходзіць чыгунка. У вёсцы школа і царква. Лепшага месца для маладой сям'і, як у Клепачах, цяжка знайсці ў іншых вёсках. Тут побач два

гадоў. На старонцы 24-й згадваецца Хаім Рахмялевіч, аднакласнік Мікалая Іванавіча. Прозвішча добра знаёмае мне з матуліных аповедаў пра вайну, партызанскую барацьбу. У час вайны мая матуля Вольга Фёдараўна Атарык (у дзявоцтве – Ракевіч) з дзедзьмі, свякроўю, свёкрам і жонкай з дзедзьмі старэйшага татавага брата (тата з братам пайшлі добраахвотнікамі на фронт у першы ж дзень вайны) жылі на хутары Анчыхаваст, што ў кіламетры ад Клепачоў. На хутар часта прыходзілі партызаны. Жанчыны мылі бялізну, гатавалі ежу для партызан. Я нарадзілася праз пяць гадоў пасля вайны. Добра памятаю, як праз многа гадоў пасля вайны да нас часта прыязджалі былыя партызаны. Памятаю брата і сястру Івана і Сенью Саламевічаў са Смаўжоў (пазней яны пераехалі на сталае жыхарства ў Слонім), іх аповеды пра партызанскія дыверсіі, пра поўнае рызык і трагізму жыццё ў акупацыі. Матуля раскавала, як дзесьці ў 1960-я гады (я тады ўжо ву-

Цётка Ганна з мужам Касьянам (фота сярэдзіны 1970 гадоў)

Нават мне, падлетку, бачылася ў Беркетавай Ганне парода. А вясковы бруд сапраўды не прыставаў да яе

млыны. Ды і людзі тут здольныя жыць: дамы прыгожыя, у хатах заўсёды чыста і ўтульна».

Партрэтаў у кнізе-галерэі М. Ракевіча шмат, а лёсы многіх людзей адзначаны радком, абзацам. Адзін з іх і стаў для мяне нітачкай, якая, спадзяюся, прывядзе, нарэшце, да таго, да чаго я марна ішла шмат

магчыся свайго, чым уступіць адно аднаму. Сёння людзьмі забыта цёткаганнінае «мушу ўступіць». Каб адмовіцца ад свайго, каб уступіць іншаму, патрэбны вялікія высілкі душы. Проста ўступіць – мала ў каго атрымаецца. Каб уступіць

Доўгі час я захоўвала рукапіс, бо даражыла засведчанай у ім інфармацыяй пра нашага самародка, добрага, шчырага чалавека

Вольга Фёдараўна Атарык з дачкой Марыяй і ўнукамі (фота прыкладна 1974 года)

чылася ў Мінску) да нас з Ізраіля прыязджаў Ёсель Рахмялевіч, былы партызанскі камісар, цалаваў ёй рукі за тое, што яна выратавала яго ад вернай смерці, ласкава называў «сястронкай». У адной з аперацый Рахмялевіч быў паранены і, ратуючыся ад смерці, змог дапаўніць да хутара. Некаторы час, пакуль акрыяў ад ран і падлячыўся, наша сям'я хавала яго на гарышчы. Часта бывала так, што на хутар прыходзілі немцы, доўга сядзелі ў хаце, грэліся, ладзілі яду, не ведаючы, што на гарышчы – партызанскі камісар.

На вялікі жаль, як гэта часта і бывае, у свой час я не паспела зрабіць так, каб сведкі пацвердзілі матулін подзвіг, дый сама яна не клапацілася пра тое, нават адрас Рахмялевіча згубіўся. Пазней, казалі, ён пераехаў у ЗША. У 1990 годзе, як сведчыць М. Ракевіч, сын Рахмялевіча Хаім прыязджаў у нашы мясціны, шукаў знаёмых людзей... На жаль, не знайшоў. Памерла і мая мамачка. Але яна заслужыла, каб памяць пра яе жыла, каб імя яе было запісана на абелісках Алеі праведнікаў у Іерусаліме. Так, сапраўды, як даводзіць і М. Ракевіч, «чалавек жыве, пакуль пра яго помняць».

Марыя
ВЕРЦІХОЎСКАЯ

Да нас з Ізраіля прыязджаў Ёсель Рахмялевіч, былы партызанскі камісар, цалаваў ёй рукі за тое, што яна выратавала яго ад вернай смерці, ласкава называў «сястронкай»

Мікола Лупсякоў: бацькоўскі кут стаў для яго творчай майстэрняй

4 сакавіка 2009 года споўнілася 90 гадоў з дня нараджэння беларускага пісьменніка Міколы Лупсякова (памёр 12.02.1972). Нарадзіўся ён у Маскве, але дзяцінства і большасць гадоў стала жыцця прайшлі на бацькоўскай радзіме – на Жлобіншчыне. Тут пісьменнік чэрпаў матэрыялы для многіх сваіх твораў. Паводле таленту яго можна смела ставіць першым сярод шматлікіх пісьменнікаў, якіх нарадзіла Жлобінская зямля.

Жыццёвы шлях пісьменніка склаўся няпроста. Але менавіта выпрабаванні лёсу і далі яму матэрыял для будучых твораў, якія з цікавасцю чытаюцца і сёння. Галоўным яго жыццёвым экзаменам на сталасць і чалавечнасць стала Вялікая Айчынная вайна. Пісьменнік, будучы артылерыстам, удзельнічаў у баях за Маскву, ваяваў на Цэнтральным, Варонежскім франтах, пад Харкавам. У сакавіку 1943 года быў цяжка паранены ў галаву і пасля лячэння дэмабілізаваны.

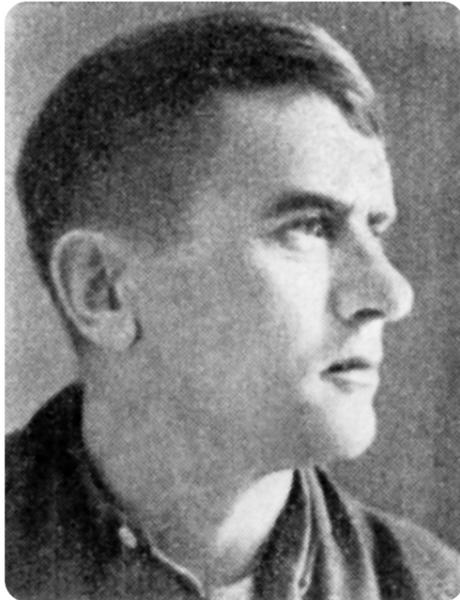
Тэма Вялікай Айчыннай вайны стала для Міколы Радзівонавіча самай блізкай. З самых вядомых яго твораў на ваенную тэматыку можна згадаць апавяданне «Пераправа» (1957). Сюжэт не складаны: ідзе фарсіраванне воднай перашкоды, а потым бой за ўтрыманне захопленнага плацдарма. Але сюжэт у аўтара з'яўляецца толькі сродкам дапамогі для раскрыцця ўнутранага свету герояў, іх паводзінаў у час экстрэмальнай сітуацыі. І рабіў гэта ён таленавіта, што дазваляла крытыкам ставіць яго ў адзін шэраг з пісьменнікамі, якія першыя пачалі паказваць так званую «акопную праўду» (найбольш відным прадстаўніком гэтага напрамку быў Васіль Быкаў).

Наогул Мікола Лупсякоў быў майстрам малых эпічных жанраў, адным з найлепшых беларускіх апавядальнікаў. І сам ён лічыў апавяданне найбольш бліжым для сябе жанрам. Аб гэтым сведчаць і яго шматлікія зборнікі: «Першая атака», «Мост», «У вераб'іную ноч», «На берагах Дняпра» ды іншыя. Пасля смерці пісьменніка ўбачылі свет зборнікі «Міхалаў дуб», «Дняпроўская чайка».

У 1921 годзе, калі будучаму празіку было няпоўных два гады, яго бацька вярнуўся з сям'ёй на сваю гістарычную радзіму – у вёску Папаратнае Жлобінскага раёна. Тут закончыў сямігодку. Пасля вайны зноў вярнуўся на Жлобіншчыну, доўгі час жыў у пасёлку Стрэшын. У сярэдзіне 1990-х гадоў мне давялося запісаць успаміны родзіча Міколы Лупсякова, былога стрэшынскага настаўніка, таксама ўдзельніка Вялікай Айчыннай вайны Мікалая Андрэевіча Шаўцова (1924–2008), у якіх апавядаецца аб лёсе пісьменніка. Гэтыя ўспаміны цікавыя яшчэ і тым, што ў іх раскрываецца тая непаўторная атмасфера, у многім сёння згубленая, што панавала ў сялянскім асяроддзі ў сярэдзіне ХХ стагоддзя.

«**Н**а стыку двух папаратнянскіх пасёлкаў (Вішанкі і Ляды) проста на выгане, каля балота, непадалёк ад невялікага ручая, што падзяляе гэтыя два паселішчы, увосень 1933 года адразу за адзін дзень з'явіліся хата, хлёў з павеццю для дроваў і нават агароджаны двор з варотамі на вуліцу і агарод, – успамінае М.А. Шаўцоў. – У наш час скажы: “За адзін дзень!” – не павераць. Ды як паверыць, калі сусед з суседам, брат з братам грызучца, днямі і гадамі не размаўляюць, развучыліся радніца. А тады сваяцтва, нават далёкае, было ў пашане, і сусед з суседам жылі як родныя. Гэтая добрая традыцыя перадавалася з пакалення ў пакаленне.

У павазе была і талака – добраахвотная супольная праца. На талаку ішлі як на свята, іншы і сарочку

нову адзяваў – усё-такі ж на віду ў людзей. Народу збіралася да паўсотні, а то і больш, нават дзеці для падсобных спраў. Вызначаўся кіраўнік-галава ўсёй справы. Усе працавалі старанна і добрасумленна і, вядома ж, бясплатна. Толькі па заканчэнні гаспадар, калі дазваляў яго дастатак, накрываў стол. Выпівалі ж у меру і з розумам.

...Праз тыдзень-другі пасля завяршэння працы ў новую хату з пасёлка Марс (узнік пасля рэвалюцыі непадалёк ад Стрэшына; сёння не існуе. – М.Ш.) пераехала сям'я Радзівона Яфрэмавіча Лупсякова, якога тут абралі старшынёй толькі што ўтворанага калгаса. Радзівон Лупсякоў у недалёкім мінулым – балтыйскі матрос, удзельнічаў у штурме Зімянга палаца, быў у Маскве эмісарам ад Чырвонбалта. У Маскве і ажаніўся з худзенькай, шчуп-

ленькай Лукер'яй Сямёнаўнай – і пайшло жыццё-вандраванне: Масква-Петраград, Петраград-Масква. А потым паклікала Радзівона Яфрэмавіча родная старонка, ды так больш нікуды і не адпусціла ад сябе. Тым часам сям'я поўнілася дзецьмі: Міколка, Надзейка, Валодзька – менавіта так прынята было ў гэтай сям'і называць дзяцей, ды і мужа свайго, чалавека, які важыў 120 кілаграмаў, Лукер'я Сямёнаўна называла не іначай, як “мой Родзька”, а ён яе – “Луняй”.

Радзівон Яфрэмавіч быў родным дзяцкам маёй маці. Я і Валодзька былі аднагодкамі, хаця ён мне дзядзька. З першай сустрэчы паміж намі склаўся чыстыя, сяброўскія стасункі...

У сям'і Лупсяковых любілі і ўмелі спяваць пад гітару, пад балалайку, спявалі хорам і паасобку. Цудоўна спявалі, асабліва Надзька! І вельмі хутка па вечарах да іх стала збірацца моладзь, ды і людзі больш сталага ўзросту пацягнуліся сюды.

У Лупсяковых было шмат кніг. Заставалася толькі здзіўляцца, як гэтая сям'я, пераязджаючы з месца на месца, здолела захаваць такое багацце. Кнігі займалі добрую палову новай хаты, якая, праўда, была невялічкай, усяго на чатыры акны. У сям'і Лупсяковых чыталі ўсе. Трынаццацігадовы Валодзька ў нашым класе быў самым адукаваным і начытаным. Ён экспромтам складаў вершы і, напэўна, стаў бы добрым паэтам, але загінуў у вайну ўсяго за два месяцы да Перамогі.

...Міколка – будучы вядомы беларускі пісьменнік Мікола Лупсякоў – пасля заканчэння Папаратнянскай сямігодкі на доўга знік з вёскі, а ў 1937 годзе ў газеце “Піянер Беларусі” з'явілася яго п'еса “Каштоўны скрутак”, а хутка – і апавяданне “Каля кастра”.

У нашым школьным драмгуртку гэтую п'есу адразу ж развучылі і паставілі на сцэне ў калгасным клубе, а дакладней, у былой царкве, дзе алтар прыстасавалі пад сцэну. П'еса расказвала, як піянеры адной школы, збіраючы металалом на месцы былых баёў з белапалыкамі, знайшлі зарослую травой і засыпаную пяском агнявую кропку станкавага кулямёта... Тут дзеці адкапалі металічную скрыню з-пад кулямётных стужак, а ў ёй – чырвоны сцяг палка. Высветлілася, што гэты полк быў расфармаваны, але дзякуючы піянерам зноў быў адноўлены.

Адноўлены, прыехаўшы да родных на пабыўку, на адну з нашых пастановак трапіў і сам аўтар, тады малады студэнт. Вяскоўцы дружна віталі гарачымі апладысманамі і добрымі поглядамі свайго пісьменніка.

...Вайна на доўга перапыніла творчы шлях М. Лупсякова. Вярнуўся з яе інвалідам

першай групы з выбітым вокам і асколкам у галаве. На медкамісіі ўрачы далі строгі наказ не займацца ні фізічнай, ні разумовай працай. Але Мікалай Радзівонавіч жыць і не пісаць – проста не мог.

Па вайне родныя ў гарадскім пасёлку Стрэшын (тады – райцэнтр) паставілі сабе невялікі драўляны дамок, бо з усёй вёскі Папаратнае пасля вайны ацалела толькі адна хата (і тая без даху).

Маючы кватэру ў Мінску, Мікалай Радзівонавіч часта прыязджаў і жыў па некалькі дзён у Стрэшыне. Цягнуў яго сюды Дняпро.

...Напрыканцы 1950-х гадоў яму стала дрэнна, давялося адвезці яго ў Магілёўскую неўралагічную бальніцу, дзе праляжаў некалькі месяцаў. Урачы прапанавалі зрабіць аперацыю па выдаленні асколка, але не гарантавалі пры гэтым жыццё. Патрабавалася згода маці, на што Лукер'я Сямёнаўна не пагадзілася. “Няхай жыве такім, які ёсць”, – быў яе адказ.

Пасля бальніцы М. Лупсякоў жыў то ў Мінску, то ў Стрэшыне, але больш у Стрэшыне. Час свой праводзіў на Дняпры, на прыродзе, на кантакце з людзьмі ішоў неахвотна... Тут жа ён і пісаў свае творы. Ганарары для М. Лупсякова ў той час былі адзінай крыніцай існавання. Пенсію сваю ён пакідаў сям'і ў Мінску.

Адноўчы М. Лупсякоў узяўся за пераклад брашуры... аб племянных быках. Толькі пачаў працаваць, а тут чарговы прыступ. Лукер'я Сямёнаўна прыбегла да мяне, загаласіла: “Тэрмін заказу канчаецца, а справа не зроблена”. За ноч з невялікім зрабіў гэты пераклад. Праз некалькі тыдняў атрымаў ганарар – 1980 рублёў за сааўтарства. Грошы, вядома, аднёс Лукер'і Сямёнаўне...»

Міколу Лупсякова і сёння памятаюць на Жлобіншчыне. У Стрэшыне захаваўся дом, у якім пісьменнік жыў. Вуліца, дзе ён знаходзіцца, названа ў гонар пісьменніка. У Жлобінскай цэнтральнай раённай бібліятэцы імя Н. Крупскай захоўваецца шмат матэрыялаў аб жыцці і творчасці знакамітага земляка.

Мікалай ШУКАНАЎ,
супрацоўнік жлобінскай
райгазеты «Новы дзень»,
кразнаўца

Мястэчка Стрэшын, царква Пакрова
Найсвятой Багародзіцы

Фота Ангеліны ДАБРАВОЛЬСКОЙ

Уздоўж

1. Ефрасіння ... Асветніца, падвіжніца XII ст. 4. Дар'я ... Прывятак беларускага народнага календара, прыпадае на 1 красавіка. 8. Імя дзяўчыны і назва некалі папулярнай у народзе песні. 9. Травяністая расліна; другая назва – мускусніца. На Беларусі расце ў старых парках, на схілах пагоркаў. 11. Пачатак, зараджэнне чаго-небудзь радаснага (перан.). 12. Назва паэтычнай аповесці А. Міцкевіча, геранія якой нагадвае мужнюю княгіню-«амазонку» Анастасію Слуцкую. 13. Тэатральная п'еса лёгкага, жартаўлівага зместу. 16. Пахвала, адабрэнне. 17. ... Глінская. Вялікая княгіня

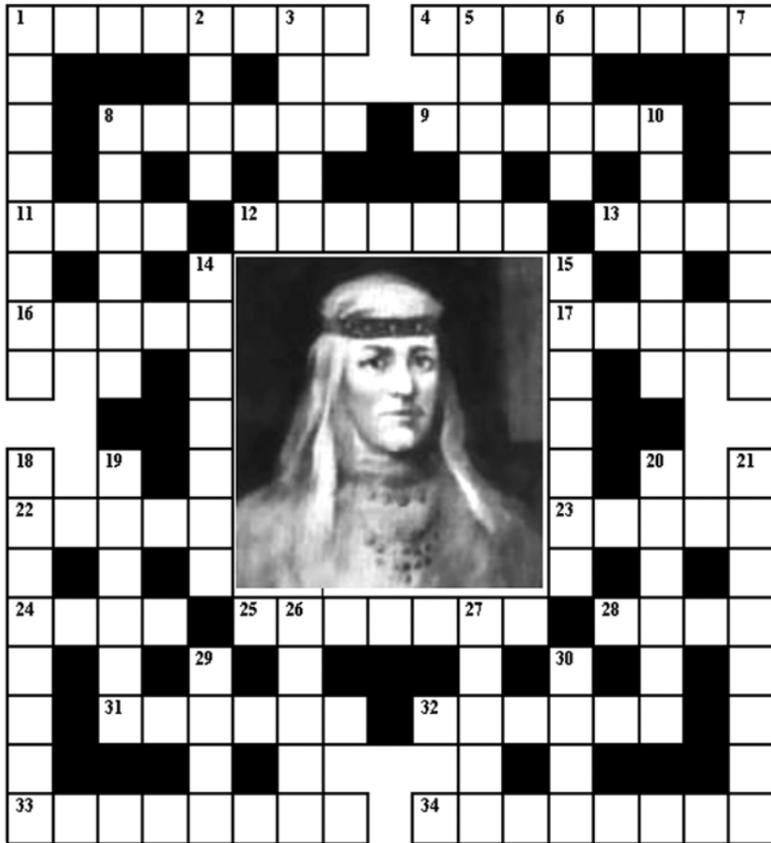
Маскоўская, маці цара Івана Жаклівага. Правіла Масковія пяць гадоў. 22. Шыйнае ўпрыгажэнне з каштоўных камянёў. 23. Раструбы ў пальчатках. 24. Еўдакія ... Беларуская пісьменніца, аўтар зборнікаў паэзіі «Палачанка» і інш., кнігі прозы «Пацеркі». Сёлета спаўняецца 80 гадоў з дня нараджэння. 25. ... Залатакудрая. Так звалі ў Венгры за яе прыгажосць унучку Полацкай князёўны Рагнеды Анастасію Яраслаўну, каралеву гэтай краіны. 28. То не ..., што з кумам не піла (прык.). 31. Саламея ... Русецкая. Адно з імёнаў лекаркі, асветніцы, падарожніцы XVIII ст. 32. Ганна ... Прозвішча самай першай на

Беларусі жанчыны-геолага. 33. Ларыса ... Беларускі літаратуразнаўца, педагог, якой сёлета 90 гадоў з дня нараджэння. 34. Дзяўчына, жанчына, якая сябрае з кім-небудзь.

Упоперак

1. Масленіца-...: сыр і масла палізіла (прык.). 2. У беларускай міфалогіі – багіня лета. 3. Неабсяжная прастора. 5. Адна з назваў на Беларусі драпежнага звярка ласкі. 6. Каб не ..., ды адзежка, была б грошай поўна дзежка (прык.). 7. Эма ... Беларуская фалькларыстка, этнограф, польская пісьменніца, якой сёлета 145 гадоў з дня нараджэння. 8. Рагнедзін ... Гара на Віцебшчыне, дзе, паводле падання, была пахавана княгіня Рагнеда. 10. Лідзія ... Беларуская пісьменніца, аўтар рамана «Іскры ў папялішчы», зборнікаў аповяданняў для дзяцей і інш. 14. ... Дэшнэр. Імя польскай артысткі, рэжысёра, стваральніка першага тэатра ў Гродне. Сёлета 250 гадоў з дня яе нараджэння. 15. Беларускі дзяржаўны харэаграфічны ансамбль, якому сёлета 35 гадоў з часу стварэння. 18. Падраздзяленне пуцявой дыстанцыі. 19. Быстраходнае маторнае судна. 20. Імя князёўны драўлян, якія жылі і на тэрыторыі сённяшняй Беларусі (прабабярэжжа Прыпяці), маці кіеўскага князя Уладзіміра, свякруха Рагнеды. 21. Імя ўнучкі княгіні Рагнеды, якая была каралевай Нарвегіі. Яе муж, кароль Харальд, зазнаваў г. Осла. 26. Імя яшчэ адной унучкі Рагнеды, каралевы Францыі, дзе яе называлі Русінкай. 27. Як ... плача, маткі сэрца з жалю скача (прык.). 29. Цвёрды, слаісты, рознай афарбоўкі мінерал. 30. Дзікі бык, «уладар» Белавежскай пушчы, якую яшчэ 600 гадоў таму аб'явілі запаведнікам.

Склаў Лявон ЦЕЛЕШ,
г. Дзяржынск

«Запі мне песню – нашу, не чужую...»

Фота Святланы ПРАКОФ'ЕВАЙ

«Апошняя» цыгарэта

Па статыстыцы Мінскага гарадскога ўпраўлення МНС, у сталіцы штомесяц рэгіструецца каля 30 пажараў і ўзгаранняў з-за курэння ў нецвярозым стане. За мінулы год па прычыне курэння зарэгістравана 268 пажараў, на якіх загінулі 34 чалавекі, а гэта 90 % ад агульнай колькасці загінулых на пажарах. Кожны з загінулых быў каму-небудзь бацькам, сынам, братам... Па аператыўных дадзеных ужо за студзень 2009 года жыццё дзесці мінчан унесла «апошняя» цыгарэта.

Для некаторых грамадзян такія здарэнні паварочваюцца закурнай кватэрай ды абгарэлай пасцеллю і мэбляй. Для суседзяў, жыццё і здароўе якіх знаходзіцца пад пагрозай, нават невялікае ўзгаранне заканчваецца стрэсам. А што казаць пра тыя выпадкі, калі з-за курэння ў ложку гіне чалавек?

Так, 11 лютага ў адной з кватэр дома па вул. Панамарова, 4а здарылася ўзгаранне хатняй маёмасці ў жылым пакоі. У выніку тушэння пажару выратавальнікі знайшлі труп гаспадара кватэры. Мяркуемая прычына – неасцярожнае абыходжанне з агнём пры курэнні.

Шкодныя 20 грамаў

Апошнім часам у Беларусі павялічылася колькасць надзвычайных сітуацый, звязаных з узнікненнем крыніц рутнага інтаксікацыі як у жылых дамах, так і ў грамадскіх будынках.

13 лютага па вул. П. Броўкі, 6 у навучальным корпусе № 1 Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта інфарматыкі і радыёэлектронікі, што знаходзіцца на рэканструкцыі, пры замене падлогу ў лабараторыі вакуумнай тэхнікі былі знойдзены кроплі ртуті на плошчы 1 м². У выніку было сабрано 20 г небяспечнага рэчыва.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ, інспектар ЦРАНС

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

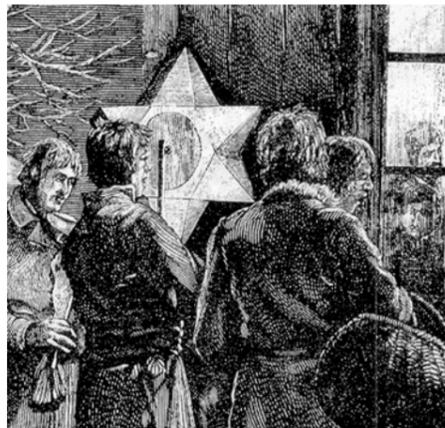
(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ЗВОН – самагучны ўдарны сігнальны інструмент у форме пустацеляй, зрэзанай знізу грушы. Былі з розных металаў і розных памераў, што абумоўлівала адметныя моц, тэмбр гучання. Дэталі звона: вушы (дугі на верхняй частцы, за якія ён падвешваецца), галава (верх), палі (пашыраная ўнізе частка), язык-біла (пры разгойдванні б'е аб звон). На Беларусі вядомы з XI ст. Да XIV ст. былі вядомыя візантыйскага (разгойдваецца язык), пасля заходнеўрапейскага (разгойдваецца корпус) тыпу. На Беларусі званы былі звычайна невялікія і адліваліся мясцовымі майстрамі (Віцебск, Дзісна, Крычаў; з 2-й паловы XVII ст. – Магілёў, Клецк, Капыль, Нясвіж і інш.). З XVI–XVIII стст. захаваліся Моладаўскі, Дзісенскі, Крычаўскі званы. Да 1917 г. званы неслі самую розную функцыю –

склікалі на сходы, апавяшчалі пра пэўныя нечаканыя здарэнні (напад ворага, пажар і інш.), адбівалі час, служылі для падарожнікаў своеасаблівым маяком у завіруху альбо ў туман і г.д. Зняцце звона з гарадскоў ратушы было знакам пакарання горада. У побыце (школа, паштовая служба, чыгунка і інш.) шырока выкарыстоўваліся рознага памеру званочкі. Гучанні звонаў выкарыстоўваецца ў сімфанічнай і тэатральнай музыцы.

ЗВЫЧАЙ – грамадская ці пэўнай сацыяльнай групы норма паводзін, якая перадаецца ад пакалення да пакалення згодна традыцыі, без дзяржаўнага прымусу. Ляжыць у аснове розных абрадаў, што пачалі складацца яшчэ з эпохі абшчынна-радавой супольнасці. З умяшаннем дзяржавы пачало замацоўвацца вядомае звычайнае права, пазней – юрыдычная нор-

ма. Апошняя падкрэслівала класавую няроўнасць, давала прывілеі маёмасным і пазбаўляла іх немаёмасных. Звычай працягла час меў штодзённы ўжытак на раўнапраўнай аснове сярод сяля (талака, сябрына, бонда, попрадкі, каляндарныя святы і інш.), што прадугледжвала згуртаванасць, узаемадапамогу і выхавальнае значэнне. У савецкі час многае са старажытных звычайў адышло ў нібыт, а замест яго пачалі ўводзіцца новыя, часамі штучныя абрады і святы. У сучасны момант на дзяржаўным узроўні папулярныя звычайныя правядзенне штогодніх дажынкаў у розных гарадах Беларусі.

Калядоўшычкі
(фрагмент дрэварыту, XIX ст.)

ЗВЯЗДА – асветленая зорка на кії, з чым хадзілі звездары на каляды. Канструкцыя (з абзначэннем промняў) адмыслова аздаблялася рознакаляровымі выцінанкамі, паскамі паперы ці фольгі. Звычай забаў са звяздой завёўся яшчэ ў часы язычніцтва, калі славяне ў гонар адраджэння бога сонца Ярылы наслі выяву свяціла ў час зімовага сонцавароту (таму хрысціянства і прыстасавала да гэтага перыяду каляды). Звездары і пры хрысціянстве адкрывалі своеасаблівы калядны карнавал і ў суправяджэнні калядоўшычкаў хадзілі з батлеечнікамі або самі па сабе, спявалі калядныя песні, жадалі гаспадарам здароўя і дабрабыту, за што мелі падзяку. Звычай нашэння звязды ў Заходняй Беларусі быў пашыраны яшчэ і ў 1950-я гг., пасля, як і ў іншых мясцінах, пачаў знікаць. Цяпер сустракаецца рэдка і найбольш не ў традыцыйна народным, а тэатралізаваным прадстаўленні.

«**ЗВЯЗДА ПРАСВЕТА**» – помнік перакладной старажытнабеларускай літаратуры, зборнік легендаў, звязаных з культам дзевы Марыі. Менавіта гэтае выданне стала асновай для перакладу твора на рускую мову ў Маскве ў 1668 г. У ім 15 раздзелаў, прысвечаных апавяданням пра цуды Багародзіцы. 15-ты раздзел, што адсутнічаў у беларускім арыгінале, дададзены з рускіх паданняў пра абразы і выпісак з іншых зборнікаў.